

НАЦИОНАЛНА МРЕЖА
ЗА ДЕЦАТА

КАРТОГРАФИРАНЕ НА СИСТЕМИТЕ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ ЗА НАСИЛИЕ НАД ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ

„Единен национален
регистър на случаите на
насилие над
деца“ (NURVAC)

НАЦИОНАЛНА МРЕЖА ЗА ДЕЦАТА

Изследователски екип

Мария Брестничка, Георги Богданов, Георги Еленков

Редактор

Благовеста Симеонова

Благодарности

Изследователският екип изказва благодарности на Камелия Николова, директор на Главна дирекция „Контрол по правата на детето“, на Държавна агенция за закрила на детето и на членовете на междуинституционалната работна група в изпълнение на мярка 2.1. на Оперативна цел 2 „Мониторинг чрез текущо събиране и анализ на данни“ по Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2023 – 2024 г.) за интензивната работа по разработването на Методическото ръководство относно индикаторите за насилие над деца, което позволи съществено увеличаване на обхвата на картографирането и широко експертно обсъждане на структурирането на индикаторите.

Октомври 2023

Когато цитирате този доклад, моля, използвайте следната формулировка:

Национална мрежа за децата, Картографиране на системите за събиране на данни за насилие над деца, 2023

Funded by the
European Union

Co-funded by the
European Union

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения са на автор/ите и не отразяват задължително тези на Европейския съюз или Европейската комисия. Нито Европейският съюз, нито Европейската комисия са отговорни за тях.

СЪДЪРЖАНИЕ

ОСНОВНИ ДАННИ ЗА НАСИЛИЕТО НАД ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ	6
КОНТЕКСТ	7
МЕТОДОЛОГИЯ.....	9
ДЕФИНИЦИИ.....	10
НОРМАТИВНА И СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА.....	12
Нормативна рамка	12
Стратегическа рамка	13
ОСНОВНИ ИНДИКАТОРИ	16
Структурни индикатори	16
Процесни индикатори.....	17
Индикатори за въздействие	21
ПРОТИВОРЕЧИЯ И ПРОПУСКИ НА СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ СИСТЕМИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ.....	29
Проблеми на дефинициите	29
Дезагрегиране на данните	29
Данни, които не се събират	30
<i>По групи деца</i>	30
<i>Процесни индикатори</i>	30
<i>Данни с източник, различен от държавни институции</i>	31
<i>Данни, свързани с факторите и последствията от насилие над деца</i>	31
Структури, които регистрират сигнали за насилие над деца	32
Подходи при регистрация и обработване на данните.....	33
АНАЛИЗ НА ДАННИТЕ И ПОСЛЕДВАЩО ИЗПОЛЗВАНЕ	34
ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ	35
ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ	40

Използвани съкращения

АЗ	Агенция по заетостта
АСП	Агенция за социално подпомагане
АКСУ	Агенция за качество на социалните услуги
ГДБОП	Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“
ГДИН	Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“
ГИТ	Главна инспекция по труда
ДАБ	Държавна агенция за бежанците
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ЗБППМН	Закон за противообществените прояви на малолетни и непълнолетни
ЗБТХ	Закон за борба с трафика на хора
ЗЗД	Закон за закрила на детето
ЗЗДН	Закон за защита от домашно насилие
ИАМН	Изпълнителна агенция „Медицински надзор“
КМ	Координационен механизъм
КПД	Комитет за правата на детето
КООНПД	Конвенция на ООН за правата на детето
КЦ	Кризисен център
МВР	Министерство на вътрешните работи
МЗ	Министерство на здравеопазването
МК	Министерство на културата
ММС	Министерство на младежта и спорта
МОН	Министерство на образованието и науката
МП	Министерство на правосъдието
НИС	Национална информационна система
НК	Наказателен кодекс
НППНЗД	Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца
НСИ	Национален статистически институт
НТЛД	Национална телефонна линия за деца

НЦБИ	Национален център за безопасен интернет
НЦОЗА	Национален център за опазване на общественото здраве и анализи
ОЗД	Отдел Закрила на детето
ООН	Организация на обединените нации
ППЗД	Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето
РЗИ	Регионална здравна инспекция
СЗО	Световна здравна организация
ЦКБППМН	Централна комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни

ОСНОВНИ ДАННИ ЗА НАСИЛИЕТО НАД ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ

Брой сигнали за насилие над дете, получени на Националната телефонна линия за деца 116 111	725 ¹
Брой сигнали за насилие над дете, получени на Национална система 112	128 ²
Брой сигнали за насилие над дете, постъпили към Отдел „Закрила на детето“	1387 ³
Брой разкрити случаи от Отдел „Закрила на детето“	585 ⁴
Брой случаи на задействане на Координационния механизъм при насилие над деца	1563 ⁵ или 1369 ⁶ , в зависимост от източника
Брой сигнали за онлайн насилие и тормоз, получени в Националния център за безопасен интернет	32 322 ⁷
Регистрирани случаи на насилие в училище	4216 ⁸
Брой престъпления, извършени срещу деца	1863 ⁹
Брой престъпления, извършени от деца	5270 ¹⁰
Капацитет на Кризисните центрове за деца	196 ¹¹

Таб. 1

¹ Отчет за работата на НТЛД, 2022

² Отчет за работата на НТЛД, 2022

³ АСП, 2021

⁴ Пак там

⁵ ДАЗД, 2021

⁶ АСП, 2021

⁷ НЦБИ, септември 2023

⁸ МОН, 2022

⁹ МВР – ГД „Национална полиция“, 2022

¹⁰ Пак там

¹¹ АСП, 2022

КОНТЕКСТ

Често пъти насилието над деца е оприличавано на пандемия, засягаща над 1 милиард деца годишно, която изисква спешни мерки. Насилието над деца съществува във всяка държава, общество, етническа или религиозна група, независимо от социалния статус на детето или семейството. Съществуват безспорни научни доказателства за вредите от системното насилие върху физическото и психическото здраве и развитие на децата, върху способността им да учат и да изграждат отношения с други хора, да бъдат пълноценни възрастни и родители. Само част от тези последици са проблеми с психичното здраве, развиване на зависимости, болести, предавани по полов път, болести, свързани с репродуктивната, нервната, ендокринната, дихателната и опорно-двигателната система (Хилис и др., 2017). Заедно с това, налице е и ясна междупоколенческа връзка и предаване на моделите на насилие от поколение на поколение (Лунерман и др., 2019). Различните оценки за икономическите загуби, произлизащи от феномена, варират между 3.5 и 7% от световния БВП (Перезнието и др. 2014, Хилис и др., 2016).

Създаването и поддържането на устойчиви системи за събиране на данни е ключов компонент на усилието за справяне с насилието над деца. Комитетът на ООН по правата на детето (КПД) посочва мерките за мониторинг и оценка като една от ключовите четири основни групи мерки и механизми за справяне с насилието над деца, наред със законодателните мерки, мерките за изпълнение и образователните мерки. Основна препоръка на Комитета е изграждане на системи от индикатори, които да позволяват устойчивото проследяване, както на последиците от насилието над деца, така и на факторите, водещи до неговото възникване. Необходимо е да се подчертае, обаче, че създаването на унифицирани системи за събиране на данни за насилието над деца е тясно свързано с разбирането за комплексния характер на насилието и необходимостта от унифицирани дефиниции за дете в риск, насилие над деца и други свързани понятия.

В България, всяко трето дете докладва за преживяно физическо насилие, а всяко второ дете е преживявало някога емоционално насилие (УНИЦЕФ, 2019). Всяко шесто дете е било жертва на някаква форма на сексуално насилие, а 1 на 10 деца е било жертва на онлайн тормоз, особено в социалните медии. Нещо повече, преживяването на една форма на насилие има висока корелация с преживяването на друга.

Същевременно, в България няма единни данни за случаите на насилие над деца (включително тормоз, експлоатация и negliжиране). Те се събират от различни институции и по различни критерии. Това блокира възможностите за пълноценен анализ на ситуацията и разработване на адекватни политики за превенция и закрила. Редица препоръки и насоки към България касаят необходимостта от системно събиране и анализ на данни, за да се установят реалните параметри на проблема у нас, включително честота, тенденции и ключови необходими стъпки за промяна. Огромна част от негативните психологически и физически последици от насилието за самите деца са пряко обвързани и с икономическата цена на пропуските в предприемането на адекватни и навременни политики, които са фокусирани върху справяне с последиците, а не с корените на проблема. В този контекст, наред с всички мерки, необходим е междусекторен подход, включително в изграждането на унифицирани системи за събиране и анализ на данни за насилието над деца. Препоръка на КПД към България се отнася до въвеждането на ефективни механизми за

споделяне на данни между услугите за закрила на детето, полицията и правосъдната система, национална база данни на случаите на домашно насилие над деца и система за проследяване на нараняващи практики, включително ранни бракове (Заклучителни препоръки към България, 2016). Заедно с това, анализът към Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2022-2026) констатира липса на национални проучвания за насилието над деца и заедно с това на необходимите административни данни за насилието над и от деца, от отделните системи, поддържани от отделните компетентни органи, които да се събират регулярно и по ясни методики и индикатори.

Настоящият доклад има за цел да подпомогне картографирането на съществуващите системи и основните индикатори за насилие над деца на национално ниво в системите на закрила на детето, образование, здравеопазване и детско правосъдие, като направи основен преглед и покаже потенциални застъпване и пропуски на системите за събиране на данни. Препоръките от него са насочени към държавните институции и целят да послужат за унифициране на съществуващите индикатори, разработване на нови индикатори или дезагрегиране на съществуващи такива по пол, възраст, етнически признак, увреждане, социален статус и други значими признаци.

Резултатите от анализа са структурирани както следва: преглед на използваните дефиниции за насилие над деца; кратък преглед на нормативната и стратегическа рамка; преглед на основни и специфични индикатори, текущо събирани от институциите; анализ на противоречията и пропуските на действащите системи за събиране на данни; изводи и препоръки.

Докладът е изготвен в рамките на проект „Национален единен регистър на насилието над деца“ (NURVAC: National Unified Registry of Violence Against Children. Strengthening Administrative Data on Violence against Children as a National Strategy for Preventing and Combating VAC in Bulgaria), осъществяван от Национална мрежа за децата, Институт за медиация и управление на спорове и Държавната агенция за закрила на детето.

МЕТОДОЛОГИЯ

За целите на картографирането са разгледани индикаторите и данните, събирани от държавни институции от изпълнителната власт. При прегледа са използвани два критерия за класифициране: 1. използвана е класификацията на Службата на Върховния комисар по правата на човека към ООН, която разглежда индикаторите като три взаимосвързани групи – структурни индикатори, отнасящи се до институционалната среда, процесни индикатори, отнасящи се до интервенциите, тяхното прилагане и капацитет за действие, отразени в различни стратегически и програмни документи) и индикатори за въздействие, които проследяват резултата, и 2. относимост на индикатора към общи или специфични индикатори. Допълнително, направен е опит за проследяване на съответната отговорна институция, източниците и периодичността на събираемост и обработване.

При прегледа са използвани нормативни, стратегически и програмни документи, отнасящи се до закрилата на детето, здравеопазването, образованието, семейните и социалните политики, вътрешните работи, правосъдието, културата и спорта, както и данни, събирани от Националния статистически институт. Основни източници на информация са публичните регистри, годишни отчети на институциите, тематични институционални доклади и информация, получена по реда на Закона за достъп до обществена информация.

Обхватът на разглежданите данни за насилие над деца включва данните, събирани от държавните институции относно различните типове насилие над деца, определени спрямо дефинициите на националното и международното законодателство. Той не включва индикатори за скрининг на насилие, предназначени като насоки, тъй като макар те да са ключова част от справянето с насилието над деца, те не касаят задължението на институциите за събиране на данни на национално и местно ниво за целите на мониторинг, анализ, оценка и планиране и провеждане на политики за справяне с този феномен. Заедно с това, извън обхвата на картографирането са данни, събирани от местните власти.

Основното картографиране стъпва на работата на Междуйнституционалната работна група в изпълнение на мярка 2.1. на Оперативна цел 2 „Мониторинг чрез текущо събиране и анализ на данни“ към Стратегическа цел II „Осигуряване на подходяща нормативна уредба за закрила на детето срещу всички форми на насилие и експлоатация“ от Плана за действие за изпълнение на Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2023 – 2024 г.), приет с Решение №51 от 23.01.2023 г. на Министерския съвет, координирана от Държавната агенция за закрила на детето. Въз основа на това картографиране е направен анализ на застъпвания, противоречия и пропуски в събирането на данните, който да позволи разработването на препоръки, на базата на които да бъде създадена цялостна, възможно най-пълна система за събиране и анализ на данни за насилието над деца.

ДЕФИНИЦИИ

От гледна точка на световно приетите стандарти за насилие се считат „всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления” (Конвенция на ООН за правата на детето). От ключово значение е гарантирането на правото на закрила от насилие да бъде в синхрон с други права на детето, като правото на семейство и правото на образование.

Определения за различни видове насилие дава и Световната здравна организация (СЗО): „Насилието над деца е физическа принуда или сила, която води до нараняване, смърт, увреждане на психиката, анормално развитие или лишения. Насилието е малтретирането, тормозът, както и емоционалното, психическото или сексуалното насилие върху деца.“.

В рамките на националното законодателство Правилникът за прилагане на Закона за закрила на детето (ППЗЗД) определя насилието като „Всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда“. ППЗЗД дава още дефиниции за физическо, психическо, сексуално насилие и пренебрегване, допълвани и от други нормативни актове като Закона за защита от домашно насилие (ЗЗДН) и Закона за борба с трафика на хора (ЗБТХ).

Понятие	Дефиниция
Физическо насилие	Причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето (ППЗЗД)
Психическо насилие	Всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда (ППЗЗД). За психическо насилие се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие (ЗЗДН).
Сексуално насилие	Използването на дете за сексуално задоволяване (ППЗЗД)
Пренебрегване (неглижиране)	Неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи (ППЗЗД).

Тормоз	<p>Всяко нежелано поведение на основата на признаците по чл. 4, ал. 1 от Закона от защита от дискриминация, изразено физически, словесно или по друг начин, което има за цел или резултат накърняване достойнството на лицето и създаване на враждебна, принизяваща, унижителна, обидна или застрашителна среда.</p> <p>"Сексуален тормоз" е всяко нежелано поведение от сексуално естество, изразено физически, словесно или по друг начин, с което се накърняват достойнството и честта и се създава враждебна, принизяваща, обидна, унижителна или застрашителна среда и, в частност, когато отказът да се приеме подобно поведение или принудата към него може да повлияе на вземането на решения, засягащи лицето.</p>
Трафик	<p>Набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора, независимо от изразената от тях воля, чрез използване на принуда, отвличане, противозаконно лишаване от свобода, измама, злоупотреба с власт, злоупотреба с положение на зависимост или чрез даване, получаване или обещаване на облаги, за да се получи съгласието на лице, упражняващо контрол върху друго лице, когато се извършва с цел експлоатация (ЗБТХ)</p>
Експлоатация	<p>Противозаконно използване на хора за разврат, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност от пострадалия, за осъществяване на принудителен труд, за просия, или за държане в принудително подчинение, за поставяне в робство или в положение, сходно с робството (ЗБТХ)</p>

Таб. 2

Заедно с това, относима към проблематиката на събиране на данни за насилие над деца е дефиницията за домашно насилие според ЗЗДН, който регламентира, че домашно насилие е *„всеки акт на физическо, сексуално, психическо или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство или в интимна връзка“*.

НОРМАТИВНА И СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА

Нормативна рамка

България като страна по международния договор, какъвто представлява Конвенцията на ООН за правата на детето, е задължена да предприеме всички необходими законодателни, административни, социални и образователни мерки за закрила на детето от всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация. Допълнително, налице са други международни договори като Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие (Конвенция от Ланзароте), Европейската социална харта, Правилата на ООН относно минималните стандарти за младежката престъпност (Пекински правила), Правилата на ООН за защита на непълнолетни лица, лишени от свобода (Правила от Хавана), Конвенцията на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание и Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание, Конвенцията за правата на хората с увреждания и др.

Събирането на данни за насилие над деца **е нормативно заложено в националното законодателство в задълженията на минимум 10 държавни институции**, включително Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД), Министерство на труда и социалната политика (МТСП) и Агенцията за социално подпомагане (АСП), Министерство на вътрешните работи (МВР), Прокуратурата на Р България, Министерство на образованието и науката (МОН), Министерство на здравеопазването (МЗ) и Националният център по обществено здраве и анализи (НЦОЗА), Министерство на младежта и спорта (ММС), Министерство на културата (МК) и др. Основанията за събиране на данни за насилие над деца са регламентирани в поне 10 нормативни акта.

Осигуряването на единна система за събиране на данни за деца е регламентирано в чл. 17а, ал. 1, т. 9 от Закона за закрила на детето като част от правомощията на Председателя на ДАЗД и предвижда събирането на данни за деца в риск, деца с изявени дарби, деца, необхванати от училище и други данни от значение за закрилата на детето в Национална информационна система (НИС). С промените, приети през юли 2023 година, Правилникът за прилагане на Закона за закрила на детето определя задължение на органите по закрила на детето по чл. 6 от ЗЗД (министъра на труда и социалната политика, министъра на вътрешните работи, министъра на образованието и науката, министъра на правосъдието, министъра на външните работи, министъра на културата, министъра на здравеопазването и кметовете на общини) и Агенцията за социално подпомагане задължение да предоставят съдържащите се в информационните им системи, бази данни или регистри актуални и достоверни данни при спазване на изискванията за защита на личните данни, като обаче обхватът на обменяните данни се определя в рамките на споразумения между съответния орган и Председателя на ДАЗД. ППЗЗД задължава още териториалните органи на изпълнителната власт и доставчиците на социални услуги по Закона за социалните услуги да предоставят данни, отново в обхвата на сключено споразумение. НИС трябва да поддържа функционалности за анонимизиране или псевдонимизиране на данни, а достъпът до тях се определя със заповед на Председателя на ДАЗД. Компонентите на Националната информационна

система оперират в Държавния хибриден частен облак, поддържан от Министерството на електронното управление. Към октомври 2023 година създаването на Националната информационна система се намира на начален етап, като са приети необходимите промени в поднормативната уредба, с които да бъдат регламентирани задълженията на институциите да подават информация. Целите на НИС, които Държавната агенция за закрила на детето дефинира, са свързани с общото подобряване на системите за събиране на данни за деца във всички области, гарантиране на обмен на данни между секторните институции така, че да бъдат използвани за формулиране, мониторинг и оценка на политики, програми и проекти за ефективното прилагане на системите за закрила на детето в Р България (ДАЗД, 2023).

Подробен анализ на нормативните основания за събиране на данни от държавните институции е направена в ***Анализа на правната рамка, отнасяща се до системите за събиране на данни за насилие над деца.***

Стратегическа рамка

Необходимостта от събиране на надеждни и сравними данни, отнасящи се до правата на детето, е ясно дефинирана в Стратегията на ЕС за правата на детето (2021-2024). Това включва и въвеждане на по-висока степен на дезагрегиране на данните на Eurostat по възрастов и полов признак и планиране на допълнителни проучвания по темата. Други стратегически документи на международно ниво, имащи отношение по темата, са Насоките на ООН за превенция на младежката престъпност (Насоки от Риад), Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето (2022-2027), Насоките на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето и др.

На национално ниво, ключов стратегически документ, отнасящ се до събирането на данни за насилие над деца, е приетата през януари 2023 година от Министерски съвет Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата над деца. Планът за действие за изпълнение на Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2022 – 2024) предвижда няколко стъпки в подкрепа на подобряването на събирането, анализа и използването на данните, свързани с насилието над деца:

- Предвижда се изграждане на Методически център за анализи и изследвания към ДАЗД за събиране и оценка на данни и укрепване на системите за закрила и наблюдение. Сред функциите на Методическия център са изготвяне на анализи и разработване на методически ресурси в подкрепа на специалистите, работещи с деца, както и на родителите. Според Плана за действие Центърът трябва да започне функциониране до края на 2023 година (Стратегическа цел 1, Оперативна цел 1, мярка 1.3.).
- Разработване на подходящи индикатори (показатели) за събиране на достатъчни и надеждни данни за случаи на насилие от и между деца с водеща институция ДАЗД и срок до края на 2023 година (Стратегическа цел 2, Оперативна цел 2, мярка 2.1.)

- Създаване и поддържане на интегрирана база данни за случаи на деца, жертви и извършители на насилие с водеща институция ДАЗД до 30.06.2023 (Стратегическа цел 2, Оперативна цел 2, мярка 2.2.)
- Провеждане на регулярно изследване на мнението на децата сред представителни групи за цялото население с водещи институции ДАЗД и общините, за целия период на Плана за действие (Стратегическа цел 4, Оперативна цел 2, мярка 2.3.)
- Периодично проучване чрез събиране на актуални данни за тенденциите в поведението на децата, включително на изградените социални норми и взаимоотношения между тях с цел устойчивост и надграждане на подкрепата на децата, с водеща институция ДАЗД за 2023 – 2024 година (Стратегическа цел 5, Оперативна цел 3, мярка 3.2.)
- Създаване на база данни на деца с увреждания, която може да бъде използвана за мониторинг и превенция на насилието над деца с увреждания до октомври 2023 година с водещи организации Агенция за хората с увреждания и Агенцията за социално подпомагане (Стратегическа цел 1, Оперативна цел 1, мярка 4.2.)

Към октомври 2023 към работна група „Превенция на насилието и злоупотребата с деца“ към ДАЗД функционира междуинституционална работна група в изпълнение на мярка 2.1. от оперативна цел 2, която разработва Методическо ръководство относно индикаторите за насилие над деца, като включително извършва цялостен преглед на данните, събирани от институциите. Очаква се работната група да разработи Ръководството в срок. Очаква се забавяне на изграждането на Методически център за анализи и изследвания. Във връзка с изграждането на НИС, до момента са приети нормативните промени, споменати по-горе, които да позволят събирането на данни, но остава неясно в какъв срок ще бъде създадена и въведена в експлоатация самата информационна система. Не е известно да има разработена база данни на деца с увреждания.

Нужно е да се обърне внимание, че макар според Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата над деца (НППНЗД) превенцията на насилието е една от приоритетните области в държавната политика в областта на закрилата на децата, практически НППНЗД остава единственият стратегически документ, който адресира проблема. Донякъде отношение към него има изграждането на Националната информационна система, заложено в стратегическите цели на Държавната агенция за закрила на детето (2022-2024) в рамките на стратегическа тема 3: Подобряване на междуинституционалната координация, взаимодействие и информационна свързаност при изпълнението на политиките за децата и предвижда доизграждане на необходимата инфраструктура, свързване на ключови регистри с другите органи по закрила на детето и осигуряване на оперативна съвместимост за осигуряване на автоматизиран обмен на данни. Резултатът, който се очаква, е планиране на политики за детето, основани на унифицирани данни и прогнози. Темата за усъвършенстване на системите за събиране на данни за насилие над деца липсва въобще от стратегическите и оперативни планове на Агенцията за социално подпомагане, към която функционират отделите за закрила на детето, имащи ключова роля по отношение не само на приемането на сигнали за насилие над дете и разкриването и работата по случаи, но и по отношение на събирането на данни.

Не на последно място, необходимо е да се подчертае, че въпреки пропуските в системите за събиране на данни и справянето с насилието над деца като цяло, България продължава да не се възползва от възможностите на международните обединения като присъединяване към Глобалното партньорство за елиминиране на насилието срещу деца или инструментът INSPIRE: 7 Стратегии за справяне с насилието над деца. Със сигурност, осигуряването на допълнителен достъп до ресурси за справяне с проблема, какъвто дават горните два примера, би допринесло съществено за усъвършенстването на системите за събиране и анализ на данни, както и за планирането на политики за справяне с насилието над деца, основани на данни.

ОСНОВНИ ИНДИКАТОРИ

Структурни индикатори

От гледна точка на структурните индикатори, както беше споменато и по-горе, в България над 10 институции имат задължение за събиране на данни за насилие над деца. Налице са различни системи за събиране на данни, най-често секторно позиционирани в съответното министерство или агенция. Допълнително, ДАЗД поддържа уеб-базирана платформа <https://sacp.kontrax.bg/>, която проследява дейността на мултидисциплинарните екипи по Координационния механизъм при насилие (КМ), въз основа на данните от която се разработва и Мониторинговия доклад за прилагането на КМ.

Макар към октомври 2023 година да не съществува единна методика за събиране на данни, налице е работата на междуинституционалната работна група, координирана от ДАЗД, чиято задача е изработването на подобна методика до края на 2023 година. По отношение на платформата за събиране на данни, големи надежди се възлагат на разработването на Националната информационна система за деца (НИС), но за момента остават неясни подробните стъпки за нейното създаване и обвързването ѝ с разработваната от междуинституционалната работна група методика.

В същото време, необходимо е да се отчетат и дългогодишните препоръки от страна на независими експерти и граждански организации, отнасящи се до структурните проблеми, свързани с мандата за координация на детските политики (Стратегма, 2008; УНИЦЕФ, 2019; НМД 2009 – 2023 и др.). Така съществена част от основните въпроси, които изникват, са не толкова по отношение на наличието или липсата на структури, колкото по отношение на капацитета, функционалността и ефективността на работата на вече съществуващите структури.

Най-съществен пропуск при прегледа на структурните индикатори може да бъде установен в **липсата на цялостна стратегия за справяне с насилието над деца в България**. Макар Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца в България да е документът, който дава стратегическите насоки в областта, нейното изпълнение се сблъсква постоянно със структурни и функционални проблеми, което възпрепятства постигането на формулираните резултати. Допълнителен анализ може да бъде направен при мониторинг на изпълнението на Плана за действие на НППНЗД.

Прегледът на процесните и съдържателните индикатори в таблици 3 и 4 обхваща общи и специфични индикатори по основни сектори, отнасящи се до детското благосъстояние, както и техния институционален източник.

При картографирането на индикаторите са използвани обобщаващи формулировки при индикатори, за които данни се събират от няколко институции (например, „онлайн насилие“), като по този начин се цели идентифициране на възможно разминаване на събирането на данни вследствие на използване на различни дефиниции и/ или системи.

За всеки индикатор е направен и преглед на текущото и възможното му обвързване при обработка и анализ с други индикатори, които да подкрепят разработването на Методическото ръководство относно индикаторите за насилие от и над деца, координирано от Държавната агенция за закрила на детето като ключов документ при създаването на системи за събиране на данни.

Процесни индикатори

Индикатор	Източник	Обвързаност с други индикатори	Коментар
ОБЩИ ИНДИКАТОРИ			
Брой сигнали за дете, жертва на насилие или в риск от насилие, по които са работили мултидисциплинарните екипи по Координационния механизъм при насилие	ДАЗД, АСП	Обикновено се обвързва със резултатни индикатори: сигнали за насилие над дете, постъпили към ОЗД	Нужно е да се обвърже с резултатни индикатори – сигнали за насилие над дете, постъпили на НТЛД 116 111 и Национална система 112. Нужно е да се обвърже с процесни индикатори „Брой информирани и обучени здравни специалисти и специалисти от образователната система за разпознаване на насилие над дете“
Подаващи сигнали за насилие	НТЛД 116111, ДАЗД, уеб-базираната	-	Анализът на подаващите сигнали за насилие ще покаже чувствителността на различни групи от населението към

	платформа https://sacp.kontrax.bg/		насилието над деца и нивата на доверие в системата за превенция и реакция.
Брой услуги за деца, преживели насилие по ЗСУ и ЗЗДН Брой комплексни услуги, предоставящи социална, психологическа, правна подкрепа	АКСУ, МП	-	Индикаторът трябва да се следи съвместно с резултатен индикатор „предприети мерки за закрила“ и „предприети мерки по ЗЗДН“
СПЕЦИФИЧНИ ИНДИКАТОРИ			
Здравеопазване			
Брой информирани и обучени здравни специалисти за разпознаване на насилие над дете и задължение за подаване на сигнал	МЗ		При анализа е нужно да се обвърже с процесен индикатор „регистрирани случаи на насилие в лечебни заведения“ и резултатни индикатори „регистрирани бременни и раждания на момичета под 18 години“
Брой регистрирани случаи на насилие в лечебни заведения	ДАЗД, РЗИ, ИАМН, https://sacp.kontrax.bg/		Не отчита случаи на насилие, по които не е задействан Координационен механизъм за случаи на насилие над дете
Консултативна работа с деца, употребяващи ПАВ	НЦОЗА	Обикновено се разглежда с резултатен индикатор „случаи	

		на остри интоксикации при деца“	
Образование			
Брой случаи на свикване на механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование	МОН	Обвързва се с резултатен индикатор „брой инциденти в училищна среда“	При анализ е нужно да се има предвид процесен индикатор „брой работещи в образователната система, информирани и обучени за разпознаване на насилие“
Брой назначени специалисти психолози и педагогически съветници	МОН		При анализ е нужно да се обвърже с резултатни индикатори „инциденти в училищна среда“, „случаи на тормоз в училищна среда“, „насилие в училищна среда“, както и да се проследи обхващането на училища, които са под юрисдикцията на МС и МК
Брой работещи в образователната система, информирани и обучени за разпознаване на насилие над дете и задължение за подаване на сигнал.	МОН		При анализ да се обвърже с процесен индикатор „случаи на свикване на механизъм за противодействие на тормоза и насилието в училище“ и „свикване на КМ за случаи на насилие над деца“
Закрила на детето и социална подкрепа			
Брой случаи на свикване на Координационен механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца	ДАЗД		Да се обвърже с индикатор „разкрити случаи за дете в риск – непридружено дете с молба за международна/ временна закрила“

Брой социални работници, работещи в отделите за закрила на детето“	АСП	Обикновено се разглеждат заедно	
Натовареност на социалните работници, работещи в отделите за закрила на детето	АСП		Нужно е проследяване специфично на натовареността със случаи на насилие над дете
Брой случаи на насилие над дете с предприета мярка за закрила	АСП		Препоръката е да се разглеждат заедно
Брой случаи на насилие над дете в социална услуга/ приемна грижа	АСП		
Вътрешни работи			
Брой помещения за задържане на непълнолетни лица	МВР	Разглежда се заедно с резултатен индикатор “арестувани деца“	
Правосъдие			
Брой случаи на насилие над дете в специализирани институции и услуги – СПИ/ ВУИ, Сигурни зони и др.	ДАЗД		
Брой случаи на насилие над дете в местата за лишаване от свобода/ задържане под стража	ДАЗД		

Брой специализирани помещения за изслушване и разпит на деца	Висш съдебен съвет		Нужно е проследяване и на броя деца, разпитвани/ изслушвани в специализираните помещения
--	--------------------	--	--

Таб. 3

Индикатори за въздействие

Индикатор	Деагрегиране	Източник	Обвързаност с други индикатори	Коментар
ОБЩИ ИНДИКАТОРИ				
Брой сигнали за насилие над дете	Пол, възраст, вид насилие, място на извършване, извършител на насилието	АСП, НТЛД 116 111, Национална система 112		Нужно е разглеждане на сигналите в цялост и от гледна точка на предпочитани канали за подаване на сигнал за насилие
Брой разкрити случаи от отделите за закрила на детето вследствие на подаден сигнал за насилие	Пол, възраст, вид насилие, място на извършване, извършител на насилието	АСП		Индикаторът може да се разглежда и като процесен
Брой сигнали за онлайн насилие над дете	Пол, възраст, вид насилие, място на извършване, извършител на насилието	МВР (ГДБОП), НТЛД 116 111, Национален център за безопасен интернет, уеб-базираната платформа https://sacp.kontrax.bg/		Нужен е анализ заедно с резултатен индикатор „брой сигнали за насилие над дете“

Брой случаи на деца, жертви на насилие, по предприети мерки за закрила	Пол, възраст, вид насилие	АСП		Разглеждане заедно с индикатор „разкрити случаи от ОЗД“
Брой случаи на деца, жертви на насилие, получили подкрепа от социални услуги Вид подкрепа и развитие на случаи	Пол, възраст, увреждане	АСП	Очаква се информацията да се събира с въвеждането на модул „Социални услуги“ в Интегрираната информационна система на АСП от 2024/2025	Нужно е допълнително проследяване на броя настанявания на децата в услуги/ ползване на услуги. Очаква се, че част от информацията ще е достъпна чрез ИИС на АСП.
СПЕЦИФИЧНИ ИНДИКАТОРИ				
Закрила на детето				
Брой деца, жертви на експлоатация в чужбина	Възраст, пол	ДАЗД	Разглеждат се заедно	
Брой репатрирани деца, жертви на трафик или експлоатация	Възраст, пол	ДАЗД		

Брой непридружени деца, търсещи международна/ временна закрила	Възраст, пол	Държавна агенция за бежанците		Нужно е индикаторите да се разглеждат заедно
Брой непридружени деца, получили мерки за закрила по ЗЗД	Възраст, пол	АСП		
Здравеопазване				
Детска смъртност: умирания по причини	Възраст, пол, причини	Министерство на здравеопазването Национален център за опазване на общественото здраве и анализи		Нужно е да се търси обвързаност с индикатор „сигнали за насилие над дете“ в случаите, в които става дума за причини, свързани с насилствена смърт. Нужно е специфично проследяване на връзката на суицидните случаи и опитите за суицид с наличието на насилие.
Брой регистрирани бременни малолетни и непълнолетни момичета	Възраст, териториално разпределение	Министерство на здравеопазването		Нужен е анализ съвместно с индикатор „брой осъдени лица за сексуален акт с малолетни/ съжителство

				на съпругески начала с лица под 16 години“
Раждания от майки под 18 навършени години	Възраст, териториално разпределение	НЦОЗА, НСИ		Нужен е анализ съвместно с индикатор „брой осъдени лица за сексуален акт с малолетни/ съжителство на съпругески начала с лица под 16 години“
Брой случаи на остри интоксикации през 2020 г. сред деца	Възраст	НЦОЗА	Анализ заедно с процесен индикатор „Консултации на деца, употребяващи ПАВ“	
Образование				
Брой инциденти в училищна среда	Пол, възраст, наличие на СОП, населено място, вид образователна институция, извършител на насилието (дете/ възрастен)	Министерство на образованието		Анализ заедно с процесни индикатори за брой на педагогическите съветници и психолозите и обучените специалисти в сферата на образоованието за разпознаване на насилие над деца
Брой регистрирани случаи на агресия и тормоз	Пол, възраст, наличие на СОП, населено място, вид образователна институция,	Министерство на образованието		

	извършител на насилието (дете/възрастен)			
Брой регистрирани случаи на насилие над дете	Пол, възраст, наличие на СОП, населено място, вид образователна институция, извършител на насилието	Министерство на образованието		
Брой регистрирани случаи на насилие над учител	Пол, възраст, наличие на СОП, населено място, вид образователна институция	Министерство на образованието		
Брой случаи на насилие в училищата по изкуствата и културата	Пол, възраст, наличие на СОП, населено място, вид образователна институция, извършител на насилието (дете/възрастен)	Министерство на културата		
Брой случаи на насилие в спортни училища	Пол, възраст, наличие на СОП, населено място, вид образователна институция,	Министерство на младежта и спорта		

	извършител на насилието (дете/ възрастен)			
Вътрешни работи				
Брой случаи на трафик на деца	Пол, възраст	Министерство на вътрешните работи, ДАЗД		Нужен е анализ съвместно с индикатори за социалните и икономически фактори от историята на детето
Брой деца с предоставена полицейска закрила	Пол, възраст	МВР		
Издирвани малолетни и непълнолетни	Пол, възраст, вид престъпление	МВР		
Брой арестувани от полицията малолетни и непълнолетни	Пол, националност, срок на задържане	МВР		
Деца, водени на отчет в ДПС	Възраст, пол, вид на проявата, брой прояви	МВР		
Деца, пострадали от пътнотранспортни произшествия	Възраст, летален изход от произшествието	МВР		
Правосъдие				
Брой деца, жертви на престъпление	Пол, възраст (под/над 14г.),	Прокуратура на РБ (по съответните членове на НК), МВР, НСИ		Налице е съществено разминаване на данните поради различните

	разкриваемост на престъпленията			критерии за тяхното събиране
Брой осъдени и санкционирани лица за сексуален акт с малолетен/ лице, което не разбира свойството или значението на извършеното (Чл. 151 от НК)	Не е известно	Върховна касационна прокуратура		
Брой осъдени/ санкционирани лица за съжителство на съпружески начала с лице, ненавършило 16 години (чл. 191 и 192 от НК)		Върховна касационна прокуратура		
Осъдени непълнолетни лица по Наказателния кодекс	Наложени наказания	НСИ		Необходимо е проследяване на криминогенни фактори (семейна среда, бедност, психично здраве, злоупотреба с психоактивни вещества, предприети мерки за закрила, подкрепа и др.)
Деца, извършители на криминални престъпления	Пол , възраст (под/ над 14г.), вид престъпление			
Брой деца с наложени възпитателни мерки по	Пол, възраст, общественоопасно	Централна комисия за борба с		Брой случаи на насилие над деца в

ЗБППМН за извършените от тях противообществени прояви, престъпления и административни нарушения	деяние по ЗБППМН, наложена мярка,	противообществените прояви на малолетни и непълнолетни		специализирани образователни институции (СПИ и ВУИ). Необходимо е проследяване на криминогенни фактори.
Брой деца, изтърпяващи наказание „лишаване от свобода“ и „задържане под стража“	Пол, възраст, вид на извършеното престъпление	ГДИН		Критично необходимо е проследяване на криминогенни фактори, прилагани мерки по ЗБППМН и прилагани мерки за закрила
Труд				
Брой случаи на наети на работа непълнолетни лица без разрешение на съответната Дирекция „Инспекция по труда“ Трудова заетост на непълнолетни лица в нарушение на законовите разпоредби	Възраст, вид нарушение	АЗ, ГИТ		

Таб. 4

ПРОТИВОРЕЧИЯ И ПРОПУСКИ НА СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ СИСТЕМИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ

Направеното картографиране на данните за насилие над деца показва няколко основни групи проблеми, свързани с противоречия и пропуски на съществуващите системи и практики.

Проблеми на дефинициите

При по-внимателно вглеждане в събираните данни, макар на пръв поглед да изглежда, че едни и същи данни се събират от няколко институции, налице е сериозно разминаване в събраните данни. Такива примери са налице по отношение на индикатора, свързан с броя непридружени деца бежанци, който се разминава съществено в статистиката на ДАЗД и ДАБ, както и броя на задействане на Координационния механизъм за насилие над деца. Най-яркият пример за разминаване на данни е по отношение на умишленото убийство на деца (престъпления по чл. 115 и 116 на НК). Данните за 2020 година на НСИ сочат 2 такива случая, данните на МВР – 11, а данните на Прокуратурата на РБ – 36 (данни по ЗДОИ, НСИ). Разминаването се дължи на различната дефиниция, въз основа на която се събират данните – така например, Прокуратурата събира данни по повдигнати обвинения по членове от НК, МВР – по регистрирани престъпления по членове от НК, а НСИ събира данни за деца в определен възрастов диапазон. Крайният резултат, обаче, е липса на данни по отношение на случаите на насилие над деца с летален изход, което практически затруднява и анализа на причините за тези случаи и планирането на мерки за тяхното предотвратяване.

Заедно с това, налице са и проблеми в част от законовите дефиниции, които изключват рискови групи деца. Така например, събираните данни за деца с наложени мерки по ЗБППМН предполагат набор от прояви, дефинирани като „противообществени“ от Закона, което включва редица поведения, сигнализиращи за нужда от закрила и подкрепа към детето – такива например са бягство от дома, употреба на психоактивни вещества, проституиране, скитничество, просия, липса на документи за самоличност и др.

Не на последно място, необходимо е да се отчете фактът, че всяка институция събира секторни данни, като използва индикатори, ориентирани към специфичното законодателство, което най-често използва. Това затруднява проследимостта на причинно-следствените връзки и повдига необходимостта от уеднаквяване на дефинициите.

Дезагрегиране на данните

Допълнително, прегледът показва, че далеч не за всички от събираните данни са налице дезагрегирани такива. Стратегията на ЕС за правата на детето обръща особено внимание на важността от събиране на дезагрегирани данни за положението на децата като цяло и по отношение на данните за насилието над деца, които да позволят адекватното планиране на таргетирани мерки, които да адресират проблема. В този смисъл, необходим е внимателен преглед на нуждата от дезагрегирани данни спрямо нужните такива за изпълнение на политиките за борба с насилието над деца.

Данни, които не се събират

Направеното картографиране позволи очертаването на ключови липси в процесните и резултатните индикатори за насилие над деца. Направеният по-долу преглед няма претенциите да бъде изчерпателен, а цели да даде насоки за последващото разработване на методически насоки и създаване на цялостна система за събиране на данни.

По групи деца

Налице са няколко основни групи деца, които остават извън събираните от институциите данни, независимо от тяхното уязвимо положение, което ги поставя в допълнителен риск от насилие. Това са:

- **Данни за деца с увреждания**, жертви или извършители на насилие. Ключова част от проблема е в липсата на общоприето определение на „дете с увреждане“, което да позволи поставянето на начало на изискването за събиране на подобни данни.
- **Данни за деца, чиито родители живеят и работят в чужбина**, които са оставени на грижите на трети лица.
- **Данни за деца, въввлечени в родителски конфликти**; заедно с данни за случаи, насочени към семейна медиация, допълнителна подкрепа на деца, въввлечени в родителски конфликти и др.
- **Данни за деца, участващи в съдебни производства**. Събирането на данни за насилие над деца, участващи в съдебни производства е и част от препоръките на Стратегията за правата на детето на ЕС.
- **Данни по отношение на упражняването на телесно наказание над деца**. Въпреки, че подобни данни трудно биха могли да бъдат събирани на ежегодна база по модела на повечето от останалите индикатори, събирани от институциите, важно е периодичното проследяване на нагласите и честотата на прилагане на телесно наказание като една от най-широко разпространените практики на насилие над деца. Това може да бъде направено чрез планиране на периодични национално представителни проучвания, качествени проучвания и др.

Процесни индикатори

Наред с тези групи, които липсват от картата на индикаторите за насилие над деца, прегледът показва и няколко притеснителни липси на процесни индикатори:

- Не се събират данни за случаите на насилие в яслите (отговор на МЗ по ЗДОИ, 2023)
- Липсват достоверни данни за регистрираните от практиките на общопрактикуващите лекари деца, жертви на насилие, включително negliжиране (НППНЗД)

- Извън случаите, регистрирани от системата за проследяване на КМ, остава неясно дали и как се регистрират случаите на разпознато насилие над дете в болнично заведение.
- Не се събират диференцирани данни за извършено насилие над деца, по които е работила системата на МВР (отговор на МВР до Омбудсмана на РБ, 2022).
- Не се събират и анализират регулярно данни за случаи на деца, върху които е упражнено насилие от представител на системата на МВР.
- Липсват данни по отношение на осигуряване на медицинското обслужване на задържаните малолетни и непълнолетни. Информацията, подавана от институциите, описва механизмите, но не дава данни за броя случаи или тяхното развитие.
- Не се проследяват данни по отношение на децата, получили последваща подкрепа за рехабилитация и ресоциализация.
- Практически липсват регулярно събирани данни по индикатори, отнасящи се до дейности за превенция на насилието над деца като обучения, услуги в подкрепа на родители и професионалисти, системи за ранно разпознаване на риска и др.

Данни с източник, различен от държавни институции

Не на последно място, остава неясно как се събират, интегрират и анализират данни, събирани от организации, различни от държавните институции, които обаче са ключови за формирането на политики за справянето с насилието над деца. Такива например са данните, събирани от Националния център за безопасен интернет по отношение на онлайн насилието над деца и данните от интегрираните услуги „Зона Закрила“, които предоставят здравна, социална и правна подкрепа, управлявани от Институт по социални дейности и практики и фондация Асоциация Анимус и подкрепяни от УНИЦЕФ България.

Данни, свързани с факторите и последствията от насилие над деца

Направеният преглед на събираните данни и тяхната взаимна обвързаност при анализ показва, че трудно може да се говори за обвързване на вече събираните индикатори с факторите, стоящи зад прояви на насилие над деца. Според прегледа на Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца, основните фактори, които трябва да се имат предвид, са:

<p>1. Политически фактори, сред които:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Съществуващи правни гаранции за закрила на детето - Функциониращи процедури за подаване и разглеждане на жалби за насилие над дете 	<p>2. Икономически фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бедност и икономически неравенства - Концентрация на бедност
--	--

<ul style="list-style-type: none"> - Ефективни социални програми за оказване на необходимата помощ на дете, жертва на насилие - Партньорство на държавата с неправителствения сектор 	
<p>3. Социални фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> - Семейна среда - Социални норми на общността, особено при маргинализиране - Социални норми на обществото 	<p>4. Технологични фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> - Интернет технологии/ комуникация - Виртуално общуване - Социални мрежи онлайн

Заедно с това обобщение, редица изследвания показват ясната връзка между насилието над деца и редица негови последствия. В този смисъл, системите за събиране на данни за насилие над деца е необходимо да предоставят възможност за обвързване на регистрираните случаи на насилие с индикатори, свързани със: **психологически състояния** като депресия и тревожност, посттравматично стресово разстройство; **здравословни състояния** като затлъстяване, рак, диабет, удар, хронична белодробна болест, сърдечни заболявания, ХИВ и болести, предавани по полов път, както и зависимости; **поведенчески особености** като практикуване на небезопасни сексуални практики, многобройни сексуални партньори и др. ; проследяването на индикатори, свързани с факторите и последствията, доказано обвързани с насилието над деца

Структури, които регистрират сигнали за насилие над деца

При прегледа на специфичните структурни индикатори специално внимание трябва да се отдели на наличието на структури, които регистрират онлайн насилие над деца.

Специално внимание заслужава системата за събиране на данни на Националната телефонна линия за деца 116 111. От 1 януари до 29 декември 2022 година на НТЛД са постъпили общо 725 обаждания, които съобщават за насилие над деца. За същия период от време, обажданията за насилие над дете, получени през Националната система 112, са 128.

Още по-красноречив е примерът за получаваните сигнали за онлайн насилие над деца. В последните години сигналите за онлайн насилие и тормоз над деца, получавани от държавно управляваната Национална телефонна линия за деца 116 111 варират между 1 и 3 (НТЛД, 2022, НМД, 2021 – 2023 и др.), случаите, в които е свикан Координационен механизъм във връзка със насилие в интернет – между 1 и 11 (НППНЗД) и регистрираните от образователната система случаи на кибертормоз (между 171 и 280) (НППНЗД). В същото време, на линиите на Националния център за безопасен интернет са постъпили над 32 300 сигнала за онлайн насилие и тормоз над деца до септември 2023, без НЦБИ да има осигурена устойчивост чрез държавно финансиране. Над 90% от сигналите са за сексуално насилие. Неуспехът в осигуряване на устойчивост на НЦБИ от страна на

държавните институции, който се регистрира до момента, заплашва както събирането на актуални данни по отношение на кибернасилие и тормоз, така и практически адекватните и навременни интервенции за предотвратяване на подобен вид насилие и помощ на жертви.

В този смисъл, необходимо е внимателно проследяване на тенденциите в подаваните сигнали, тъй като те са ключов източник на информация колкото за разпространението на случаите на насилие над деца, толкова и с проследяването на информираността и доверието към системите и структурите за регистриране на сигнали за насилие и техния капацитет да провокират последващи действия. В този контекст, не на последно място, нужно е и разработването на **индикатори, събиращи информация относно обществените нагласи към насилието над деца и провежданите мерки за нулева толерантност към насилието над деца.**

Подходи при регистрация и обработване на данните

Преглед, направен от Държавната агенция за закрила на детето през ноември 2023 година показва различен подход от страна на държавните институции при събиране и регистрация на данни за насилие над деца, което е необходимо да бъде взето предвид и при създаването на цялостна рамка за събиране на данни.

Практически, според голямата част от държавните институции, те не събират индивидуализирани данни. Институциите, които събират и обработват индивидуални данни за деца, са Агенцията за социално подпомагане, Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ към МП, както и на местно ниво от доставчиците на социални услуги (общини, неправителствени организации и компании). От друга страна, проучването на ДАЗД показва, че данните, събирани от Държавната агенция за закрила на детето, Министерство на образованието и науката и Министерство на вътрешните работи остават обобщени по категории, без индивидуализиране. Уточнява се, обаче, че е необходимо допълнително проучване по въпроса и, без съмнение, въвеждане на единен формат на събиране на данни за целите на общата система.

АНАЛИЗ НА ДАННИТЕ И ПОСЛЕДВАЩО ИЗПОЛЗВАНЕ

Наред с картографирането на събираните индикатори и очертаването на параметрите на допълнителните такива, които следва да бъдат събирани, с особена важност стои въпросът за анализа на събираните данни и тяхното последващо използване за планирането на политики за справяне с насилието над деца. Практиката до момента показва, че дори събираните данни не се обработват и анализират в пълния си потенциал. Донякъде изключение прави анализът, предхождащ Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата над деца. Изключително интересен е примерът с проследяването на един от най-често използваните индикатори за определяне на тенденциите в насилието над деца – проследяването на сигнали за насилие над дете, постъпили към ОЗД. Кратък поглед към периода 2016 – 2018 година показва категорично намаляване на броя на сигналите, като в две последователни години – 2016 и 2017,

Фиг 1: Сигнали и разкрити случаи за насилие над дете

Източник: Бележник 2016 - 2021

на детето и тяхната натовареност. Проследяването на средния брой на случаите, с които работи един социален работник от ОЗД, показва намаляване от 112 през 2008 (НМД, 2012) до 35 през 2021 година (АСП, данни по ЗДОИ). Не е правен допълнителен анализ, обаче, който дори да не обхваща качествени параметри на работата по случаи, да сравни общия брой на работещите в териториалните структури на АСП в този период – за 2008 година това са 810 души (Стратегма, 2008), а през 2021 година – 883 (УНИЦЕФ, 2021), като все още налице са региони, в които един социален работник работи с над 120 случая. Погледът към тези данни дава друго обяснение на намаляването

спадът в подадените сигнали е близо 3 пъти (фиг. 1). Не е известно, обаче, да е правен анализ на причините за този спад. Заедно с това, не е правен анализ и на причините за дела на разкриваните случаи от общия брой на подадените сигнали, който устойчиво остава около 40%.

Друг подобен пример е проследяването на броя работещи в отделите за закрила

на натовареността на работещите в ОЗД, което не е свързано с повишаването на капацитета на системата за закрила на детето. В този смисъл, нужен е внимателен преглед и разработване на насоки за използването на данните.

ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ

Към октомври 2023 година работна група, координирана от Държавната агенция за закрила на детето, разработва Методическо ръководство/ указания/ насоки относно индикаторите за насилие над и от деца. Основната цел на Ръководството е да подкрепи изграждането и въвеждането в експлоатация на система за интегрирана база данни за случаи на насилие от и над деца в България, с три подцели: 1. Подобряване на събираемостта на данните за насилие над и от деца на национално ниво; 2. Подобряване на системата за регистриране на случаите на насилие над и от деца и 3. Насоки за анализ и оценка въз основа на събраните данни. Ръководството определя основни индикатори и специфични такива, обвързани със сега събираните данни, изискванията за отчитане към Комитета на ООН за правата на детето и Националния статистически институт и Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца.

Основните индикатори са събрани по тематични сфери, като включват индикатори на образователната система, здравната система, социалната система, правосъдната система, системата на МВР, международна закрила, виртуална среда и семейна среда. Предвидено е подробно описание на индикаторите за резултат, насоки за мониторинг на прилагане на Методическото ръководство и регламентиране на изискване от страна на институциите за определяне на специфично съдържание на индикаторите за насилие над деца.

В предложената чернова на унифицирана рамка за събиране на данни са използвани следните девет основни индикатора:

Основен индикатор 1: Брой деца, жертви на насилие и/или злоупотреба

Основен индикатор 2: Насилие от дете/ връстник върху друго дете

Основен индикатор 3: Насилствено възпитание от полагащите грижи лица (учители, персонал извън родното семейство и др.)

Основен индикатор 4: Брой деца, жертви на домашно насилие

Основен индикатор 5: Брой ранни бременности на момичета под 18 години

Основен индикатор 6: Брой раждания от момичета под 18 години

Основен индикатор 7: Потърпевши малолетни и непълнолетни лица на регистрираните в периода престъпления

Основен индикатор 8: Брой разкрити престъпления с установени непълнолетни извършители

Основен индикатор 9: Брой деца, получили последваща подкрепа за рехабилитация и ресоциализация

За всеки от индикаторите предстои разработването на подиндикатори от тематични сфери, описани по-горе, нормативно основание за събиране, форми на насилие, дезагрегиране (пол, възраст, увреждане, населено място), обхват (основни сектори, обхванати за анонимизираните данни), времеви обхват, честота на събиране, понятия и дефиниции.

Така, основната рамка на предложената система за събиране на данни изглежда така (таб 5):

Основни индикатори	Индикатори на социалната система	Индикатори на правосъдната система	Индикатори на здравната система	Индикатори на образователната система	Индикатори на правоохранителната система	Индикатори на виртуалната среда	Индикатори на системата за международна закрила
Лесно и разбираемо описание на основните характеристики на разпространяваните данни и показатели							
Основен индикатор							
Източници на данни							
Използвани класификации /нормативно основание/							
Форми на насилие /може да е повече от една форма на насилие/							
Компоненти /на база на които се проследява индикатора/: <ul style="list-style-type: none"> - Пол на детето; - Възраст на детето; - Увреждания/нарушения в развитието на детето; - Населено място, в което се е случило насилието; 							
Обхват /основни сектори обхванати за анонимизираните данни/							

Времеви обхват							
Честота на събиране на данни: <ul style="list-style-type: none"> - Ежемесечно; - На тримесечие; - Годишно; 							
Понятия и дефиниции							

Таб. 5

Така предложената структура на Методическото ръководство и рамката за събиране на данни предлагат въвеждането на цялостен, добре обоснован подход и стъпки към унифицирането на дефинициите и начините за събиране на данни от различните секторни институции.

Към октомври 2023 Ръководството е все още в процес на разработване, като това дава възможност на настоящия анализ да подпомогне неговото финализиране със следните препоръки:

- Допълнителен преглед на предложените основни индикатори с цел въвеждане на единен критерий.
- Разширяване на обхвата на индикаторите с включване на процесни индикатори, които да позволят анализ и търсене на причинно-следствени връзки.
- Идентифициране на начини за включване на данни, събирани от организации, различни от държавните институции, които са ключови за политиките за справяне с насилието над деца.
- Извеждане на понятията и дефинициите като част от инструкциите за ползване на рамката.
- Създаване на методически насоки за анализ на събираните данни, които да позволят не само регистрацията, но и анализ и интерпретация, въз основа на които да бъдат планирани стратегически и оперативни мерки.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Прегледът на събираните от институциите индикатори за България показва, че са налице частично събирани данни, които имат отношение към темата насилие над деца. В същото време, все още остава неясно как те се интегрират в обща рамка за подобряването на институционалните политики и мерки. Под въпрос е и използването на събираните от институциите данни за усъвършенстване на съществуващите механизми, както и за планирането на ефективни политики за справяне с насилието над деца.

Направеното картографиране на първо място показва, че е необходимо **внимателно дефиниране на необходимия набор от индикатори, които да позволят оценка на честотата на случаите на насилие над деца**. Най-често използваните индикатори за това са сигналите и разкритите случаи от отдел „Закрила на детето“, броят на регистрираните престъпления срещу деца и сигналите, получавани на горещите и консултативните линии, основно НТЛД 116 111 и НЦБИ, които варират между 500 и 30 000. В същото време, дори само едно национално представително проучване показва, че всяко второ дете в България е било обект на някакъв вид насилие до навършване на 18-годишна възраст (УНИЦЕФ, 2019).

Заедно с това, предизвикателствата пред въвеждането на унифицирани дефиниции и системи за събиране на данни е тясно обвързано със структурните и функционални проблеми на координацията на политиките за деца като цяло. Липсата на институция/ механизъм с реален мандат за координация на политиките, отнасящи се до правата на детето у нас, практически оставя отговорността за създаването на подобна система и координацията на събирането и обработването на данни от нея в невъзможност за изпълнение. Стъпки в посока на адресирането на този проблем са предприети със заложеното в 18-месечната Програма за управление на Република България, приета от Министерски съвет на 26.07.2023 намерение за създаване на орган с реални правомощия, който да бъде отговорен за детските политики с реформирането на Държавната агенция за закрила на детето в Държавна агенция за правата на детето като първостепенен разпоредител с бюджетни средства и възможност за законодателна инициатива до края на 2024 година.

Картографирането на събираните към момента индикатори от различните държавни институции показват, че:

- Налице е набор от резултатни индикатори, които дават възможност за частично събиране на данни по отношение на въздействието върху децата. Налице е припокриване на част от тези индикатори, докато в същото време налице е нужна информация, която не се събира.
- Събирането на процесните индикатори, които дават възможност за оценка на капацитета и функционалността на институциите да адресират проблема с насилието над деца, остава на парче или не се използва за анализ и предприемане на следващи действия. Това е особено видно, когато става дума за секторни индикатори, които са съсредоточени най-вече в проследяването на капацитета на териториалните структури на Агенцията за социално подпомагане, но практически не обхващат проследяване на процесите в секторните системи – здравеопазване, образование, правосъдие, по отношение на техния капацитет да регистрират, предотвратяват и интервенират в случаи на насилие над деца.

- Нужно е обвързване на събираните индикатори с търсенето на факторите зад тях.
- Категорично може да се направи заключението, че практически институциите не събират систематично данни относно факторите, стоящи зад насилието над деца, или ако събират такива, то те не се обработват с целите на проследяване, анализ и предприемане на мерки за адресирането им с цел предотвратяване на случаите на насилие.
- Индикаторите за насилие над деца се проследяват най-често като количествени бройки в докладите на съответните институции, отговорни за събирането им, но трудно се обвързват едни с други. Налице е липса на търсене на причинно-следствени връзки между процесните и резултатните индикатори, от една страна, и на общите и специфичните, от друга.
- Когато става дума за насилие над деца, практически не се събират и най-вече не се обработват качествени данни, включително данни по отношение на качеството на предоставяните мерки и услуги за превенция и интервенция на случаи на насилие.

Основни препоръки

- Да се разработи система от индикатори, обвързана с държавната политика за справяне с насилието над деца, от една страна, и създаващата се Национална информационна система за деца, от друга. Тази система от индикатори следва да бъде използвана и при анализи и създаване на стратегически документи, включително и според планираните в изпълнение на Плана за възстановяване и устойчивост синхронизиране на стратегическите цели и индикатори, стандартизиране на стратегическите документи и ефективен мониторинг на изпълнението им.
- Да се разработят детайлни процесни индикатори, особено такива, обвързани с отнасящи се до подкрепата на професионалистите за превенция и справяне със случаи на насилие над дете – обучения и развитие на компетентности, супервизия, скрининг и др. Тези индикатори е необходимо да бъдат включени в разработваните от ДАЗД методически насоки.
- Да се разработят индикатори, проследяващи ефективността на сигнализиране и координация между различните секторни системи.
- Нужно е да се направи детайлен анализ на нивата на достъп до информация и да се определят нива на достъп в новата система от индикатори.

В този смисъл, необходимо е разработваната Национална информационна система за деца да отговаря на поне три основни параметъра:

- Да предоставя единна платформа за събиране на данни за насилие над деца по обща методология, включително от гледна точка на дефиниции и споделяемост;
- Да предоставя възможност за обмен на информация;

- Да има ясно разписани процедури за обработване, анализ и използване на събираните данни като част от цялостна система за мониторинг и оценка на данните за насилие над деца.